دولت سیزدهم چگونه دهه از دست رفته ۹۰ را پشت‌سر گذاشت و نهاد دولت را احیا کرد؟

شهید رئیسی پایان بخش بی دولتی

سخنگوی اقتصادی دولت روز گذشته پس از برشمردن اقدامات دولت سیزدهم در مدیریت اقتصادی کشور تصریح کرد، شهید رئیسی به معنای واقعی احیاگر نهاد دولت بوده است. اقداماتی که سیداحسان خاندوزی برشمرد، متنوع بود و حوزه‌های پرشماری را شامل می‌شود. کاهش نرخ فقر به گواه گزارش بانک جهانی، پایدارشدن رشد اقتصادی در چهار سال گذشته، بازهم به گواه بانک جهانی، آن هم به‌رغم دهه از دست رفته در دولت قبل، چندبرابرشدن فروش نفت، افزایش شدید درآمدها و مؤدیان مالیاتی و موارد دیگری از این دست. وزیر امور اقتصادی و دارایی، پس از برشمردن این دستاوردها، به نکته‌ای مهم اشاره کرد، آن نکته این بود: «برشمردن نقاط مثبت به معنای نادیده گرفتن نقاط ضعف نیست، هر دولتی که کار و اقدام داشته باشد، حتما نقاط قابل نقد هم دارد اما خوشحالیم که کارشناسان می‌توانند به اقدامات انجام‌شده دولت انتقاد کنند، نه به رهاکردن کشور و ترک فعل‌ها.» در انتهای همین گزاره بود که وی گفت: «بنابراین می‌توانیم دولت شهید رئیسی را به معنای واقعی احیاگر نهاد دولت نام‌گذاری کنیم.» اما معنای سیاسی این سخن چیست و گزاره حاوی چه معنایی برای حوزه‌های کلان مدیریتی و چشم‌انداز توسعه‌ای کشور است؟

واقعیتی که مردم تجربه کردند

آنچه وزیر اقتصاد گفت، صرفا بر آمارهای نهادهای داخلی یا بین‌المللی متکی نیست، واقعیتی است که مردم ایران تجربه کردند؛ واقعیت بی‌دولتی. در هشت سال پیش از دولت سیزدهم، به‌دلیل تمرکز دولت وقت به جلب رضایت و نگاه مثبت صرفا غرب، عملا فرآیندهای مدیریتی کلان کشور نیز شرطی شده بود. یعنی فرآیندهای کشور مشروط به این بود که نگاه برخی کشورهای غربی چه باشد. بر همین اساس بود که نه‌فقط افتتاح فازهای عسلویه، بلکه حتی آب خوردن نیز به توافق هسته‌ای و تاییدهای غرب منوط می‌شد. اوج این امر، در اظهارنظر رئیس دولت وقت نمود یافت، یعنی زمانی که روحانی در نهاد مهمی به نام بانک مرکزی اذعان کرد: «اگر کسی بگوید من به دنیا کاری ندارم، کاملا درونگرا هستم و اقتصادم تمام مشکلاتش را حل می‌کند... حالا من (روحانی) بلد نیستم، البته اقتصاددان نیستم، ولی بلد هم نیستم.» البته در همان زمان ناظران و مردم ایران، این واقعیت را می‌دانستند که غرب، همه دنیا نیست و ایستادگی مقابل زیاده‌خواهی آنان، به معنی برهم خوردن رابطه با دیگر کشورهای جهان نیست. کما این‌که پیوستن به سازمان همکاری شانگهای، پیوستن به بریکس و توافقات چندجانبه با کشورهای آفریقایی، آسیایی و آمریکای لاتین در دولت سیزدهم، عملا نشان داد که جهان فقط غرب نیست.

انتظار خارجی، رکود داخلی

نکته مهم این است که آن نگاه، یعنی انتظار برای بهبود مناسبات با چند کشور غربی که همواره از در تخاصم وارد می‌شدند، در نهایت به توقف برنامه‌های داخلی منجر شد.

کار توقف برنامه‌های داخلی به جایی رسید که عملا مردم احساس کردند دیگر دولتی در مقام مدیریت عالی اجرایی کشور در میان نیست و کارها، همین‌طور به‌خودی خود دنبال می‌شود.

بی‌دولتی، بیش از همه در دوران شیوع ویروس کرونا از سوی مردم احساس شد؛ یعنی زمانی که ایرانیان روزانه ۷۰۰ نفر از عزیزان خود را از دست می‌دادند اما در همان حال، مدیران عالی دولت از اتاق‌های خود بیرون نمی‌آمدند و جلسات را از پشت مانیتورها دنبال می‌کردند. نتیجه این وضعیت، به واقعیتی مهم منجر شد که رهبر معظم انقلاب در آخرین دیدار با اعضای دولت دوازدهم مطرح کردند. حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای در این دیدار، لزوم استفاده از تجربه دولت‌های یازدهم و دوازدهم در آینده را خاطرنشان کردند و فرمودند: «یک تجربه بسیار مهم در این دوران عبارت است از بی‌اعتمادی به غرب که آیندگان باید از آن استفاده کنند. در این دولت معلوم شد که اعتماد به غرب جواب نمی‌دهد و آنها کمک نمی‌کنند و هرجا که بتوانند ضربه خواهند زد و اگر جایی هم ضربه نمی‌زنند به این دلیل است که نمی‌توانند. مطلقا نباید برنامه‌های داخلی را به همراهی غرب منوط کرد، زیرا حتما شکست خواهد خورد.» آنچه بعدها به دهه از دست رفته ۹۰ معروف شد، حاصل همین شکست بود.

احیای دولت؛ نخستین اقدام شهید جمهور

در همان روزهایی که مردم در مواجهه با بیماری کرونا خود را تنها می‌دیدند و نمی‌دیدند که دولت پشتیبان آنان و واقعا در صحنه باشد، شهید خدمت، آیت‌ا... رئیسی نخستین دستورکار و رویه خود را احیای مفهوم و جایگاه دولت تعریف کرد.

این‌که در نخستین هفته‌های دولت سیزدهم، رئیس‌جمهور فقید، بی‌خطر ابتلا در داروخانه ۲۹ فروردین حضور یافت، یا در نخستین سفر در شهریور ۱۴۰۰ به مناطق مرزی زابل و میان مردم رفت، نور امید در دل‌های مردم دیده شد.

آن هم مردمی که دست‌کم در دو سال قبل، رئیس‌جمهور را در جایی بیرون از نهاد ریاست جمهوری نمی‌دیدند.

برش

سختی‌های کسب دستاوردهای دولت سیزدهم

یک نکته مهم در تبیین دستاوردهای دولت سیزدهم این واقعیت است که این دستاوردها، در بستر تاریخی از ناکارآمدی به دست آمد. به این معنی که دولت سیزدهم در شرایطی باید برای رشد دست به عمل می‌زد که همزمان باید کاستی‌های برجای مانده از گذشته را نیز جبران می‌کرد. این در حالی است که رئیس جمهور فقید همواره بر خودداری از بیان مشکلات باقی‌مانده از گذشته، به‌دلیل رعایت منافع ملی و حفظ آرامش روانی جامعه تاکید داشت. به هر رو، دولت سیزدهم که اکنون نابهنگام هفته‌های پایانی خود را سپری می‌کند، اقداماتی انجام داده و کارهایی کرده است که می‌تواند محل نقد باشد اما این نقد، به این معنی است که اساسا چیزی برای نقد وجود دارد، نه برخلاف گذشته که به‌جای نقد، می‌شد همه عملکرد را در یک واقعیت ساده خلاصه کرد و دیگر نیازی به بیان چیز دیگری نبود و آن واقعیت، «دهه از دست رفته ۹۰» است.

گفت‌وگو

«میراث اخلاقی آیت‌ا... رئیسی برای جامعه سیاسی»

در گفت‌وگو با دکتر شریف لک‌زایی، استاد اندیشه سیاسی

سیاستمدار صادق؛ دولت مقتدر

پیرامون موضوع میراث اخلاقی آیت‌ا... رئیسی در آستانه چهلمین روز شهادت وی، گفت‌وگویی با دکتر شریف لک‌زایی داشته‌ایم.

این استاد دانشگاه بر این باور است که شیوه سیاست‌ورزی شهید رئیسی ارزش‌ها و اندیشه‌های انقلاب را تداوم بخشید.

جناب دکتر لک‌زایی، میراث فکری و اخلاقی آیت‌ا... رئیسی برای جامعه سیاسی ما را چه می‌دانید؟

دولت سیزدهم در همان روزهای آغاز کارش در سال ۱۴۰۰ با رویکرد تحولی و با اقدامات جهادی، گفتمان مردمی خود را شکل داد و «سند تحول دولت مردمی» را با هدف پیشرفت ایران بر مبنای عدالت‌محوری و دانش‌بنیانی و با رویکرد مردم‌پایه پیگیری کرد که طی این سه سال، اقدامات جهادی قابل توجهی را از شهید آیت‌ا... رئیسی و دولتمردان او شاهد بودیم با این هدف که آسیب‌هایی که دولت در چهار دهه از حیات انقلاب اسلامی متحمل شده را بازسازی و مسیر دولت را چنان ریل‌گذاری کند که در راستای حل مشکلات مردم «طی طریق درست» داشته باشد. به این اعتبار، اگر بخواهیم از میراث شهید آیت‌ا... رئیسی برای جامعه سیاسی بگوییم آن را می‌توان در «فضیلت صداقت» خلاصه کرد. آیت‌ا... رئیسی یک سیاستمدار صادق بود که تلاش می‌کرد در وعده، گفتار و عمل صادق باشد. صدق او در نظر و در عمل بن‌مایه محبوبیت او در میان مردم شد که این را می‌توان میراث ماندگار شهید رئیسی برای جامعه ما دانست.

ارتباط مردم و مسئولان چطور در دولت سیزدهم بازسازی شد چنان‌که ما تجلی این اعتماد اجتماعی را در حضور باشکوه مردم در مراسم تشییع آیت‌ا... رئیسی و یاران شهیدش در شهرهای مختلف شاهد بودیم؟

وقتی سیاستمداران با صداقت تلاش کنند در فضایی همدلانه به مشکلات جامعه رسیدگی کنند و مردم و مصایب‌شان را نادیده نگیرند، متقابلا رابطه مردم هم با دولت و دولتمردان متأثر از این فضا خواهد شد و اعتماد بین مردم و خدمتگزاران‌شان بر پایه صداقت و شفافیت شکل می‌گیرد. شهید رئیسی به‌عنوان یک سیاستمدار صادق این بستر را در دولت سیزدهم بنا نهاد و تلاش کرد این رویکرد را در سیاستمداران و دولتمردان ما تعمیق بخشد و مردم هم با حضور پرشکوه خود در مراسم تشییع آیت‌ا... رئیسی و یاران شهید ایشان نشان دادند که ارزش این میراث ماندگار را می‌دانند و علاقه‌مند هستند که میراثش ادامه یابد و راهش ماندگار شود.

این نگاه مسئولانه و صادقانه نسبت به مردم چطور در مشی سیاسی آیت‌ا... رئیسی شکل گرفت و گفتمان مردمی دولت سیزدهم را قوام بخشید؟ در این گفتمان، نخبگان چه شأن و منزلتی دارند؟

از همان زمانی که ایشان به تولیت آستان قدس رضوی منصوب شد، ارتباط نزدیکی با مردم برقرار کرد. در مدت سه سالی که در این منصب بودند فیلم‌هایی از ایشان منتشر می‌شد که گویای خدمات صادقانه ایشان به مردم بود از جمله تلاش‌هایی که برای ایجاد خدمات رفاهی برای زائران امام رضا(ع) انجام داده بودند بسیار مورد توجه افکار عمومی قرار گرفت.

سپس در رقابت‌های انتخاباتی سال ۱۳۹۶ این رویکرد مردم‌مدارانه ایشان تعمیق پیدا کرد و در کشاکش رقابت‌های سیاسی و مواجهه مستقیم و بی‌واسطه با مردم، نخبگان و متخصصان امور، تجربه‌ای کسب کردند که به‌تدریج مرامنامه نظری و عملی ایشان را قوام بخشید. چنان‌که در سمت ریاست قوه‌قضاییه که تجربه اصلی ایشان در مدیریت کلان کشور بود؛ همین نگاه مردمی و تلاش مسئولانه و صادقانه برای حل مشکلات مردم با مشارکت نخبگان کشور در عرصه‌های مختلف پیگیری شد. بعدها در دوران ریاست‌جمهوری‌شان این رویکرد مردم‌مدارانه برجسته‌تر شد چنان‌که در سفرهای استانی متعدد آیت‌ا... رئیسی، شاهد بودیم که حتی شخصا در مناطق محروم حضور پیدا می‌کردند تا از نزدیک از مطالبات مردم آگاه شوند و اجرایی شدن مصوبات این سفرها را در عرصه میدان پیگیری می‌کردند و تنها به گزارش‌های دستگاه‌های تحت مدیریت‌شان بسنده نمی‌کردند.

دولتمردان صادق چه رهاوردی برای جامعه‌شان خواهند داشت؟

امام موسی صدر، رهبر شیعیان لبنان می‌گوید: «از مهم‌ترین شاخصه‌هایی که یک سیاستمدار را محبوب می‌کند «صداقت» اوست.» از همین‌رو معتقدم که شیوه سیاستمداری و سیاست‌داری بر پایه صداقت، یادگار ماندگار آیت‌ا... رئیسی برای اهالی سیاست شد؛ چنان‌که توانست رابطه دولت ـ ملت را تعمیق بخشد و سرمایه اجتماعی را افزایش دهد. صداقت تعاملات اجتماعی را به‌درستی پیش می‌برد، رابطه مردم و مسئولان را تصحیح می‌کند و دقیقا در همین نقطه است که «وفاق ملی» و «سرمایه اجتماعی» بازتولید می‌شود. اساسا بر همین اصل و پایه هم بود که انقلاب اسلامی شکل گرفت و این مشی فکری و شیوه عملی را در شهید رجایی و شهید آیت‌ا... بهشتی هم شاهد بودیم و آیت‌ا... رئیسی توانست میراث‌دار خوبی برای آنان باشد. همچنین شیوه سیاست‌ورزی آیت‌ا... رئیسی ارزش‌ها و اندیشه‌های انقلاب اسلامی را تداوم بخشید.

انقلاب اسلامی یک انقلاب مردمی و انقلاب فرهنگی بود که طبیعتا باید در مسیر «گفتمان صداقت» پیش می‌رفت تا بتواند شعارهایش چون آزادی و عدالت را محقق کند.

در بستر گفتمان صداقت است که رابطه فرد، دولت، جامعه و سیاست‌گذاران تصحیح و تنظیم می‌شود. حرکت در این مسیر جامعه توانمند و دولت مقتدر تولید می‌کند.

شیوه سیاست‌ورزی آیت‌ا... رئیسی ارزش‌ها و اندیشه‌های انقلاب اسلامی را تداوم بخشید.

شیوه سیاستمداری و سیاست‌داری بر پایه صداقت، یادگار ماندگار آیت‌ا... رئیسی برای اهالی سیاست شد. این مشی فکری و شیوه عملی را در شهید رجایی و شهید آیت‌ا... بهشتی هم شاهد بودیم و آیت‌ا... رئیسی توانست میراث‌دار خوبی برای آنان باشد. همچنین شیوه سیاست‌ورزی آیت‌ا... رئیسی ارزش‌ها و اندیشه‌های انقلاب اسلامی را تداوم بخشید. در بستر گفتمان صداقت است که آزادی و عدالت محقق می‌شود و رابطه فرد و دولت و جامعه و سیاست‌گذاران تصحیح و تنظیم می‌شود. حرکت در این مسیر جامعه توانمند و دولت مقتدر تولید می‌کند.

نگاه

آمار بانک جهانی نشان داد

دولت شهید رئیسی کارآمدتر و با ثبات‌تر از دولت قبل

در کنار گزارش مراجع داخلی، آمارهایی که از سوی نهادهای بین‌المللی همانند بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و سازمان ملل درباره عملکرد دولت سیزدهم منتشر می‌شود، گویای موفقیت چشمگیر دولت شهید جمهور است. در حالی که طی ماه‌های اخیر این نهادها از رشد پایدار اقتصادی، روند نزولی تورم، کاهش فقر و بهبود شاخص توسعه انسانی در سه سال گذشته خبر داده‌اند، تازه‌ترین آمار منتشر شده از سوی بانک جهانی نشان می‌دهد سه شاخص حکومت‌داری در ایران با روی کار آمدن دولت سیزدهم بهبود یافته و وضعیت ایران از این نظر نسبت به دولت قبل بهتر شده است. شاخص‌هایی که در این گزارش مورد بررسی قرار گرفته‌اند عبارتند از: پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری، ثبات سیاسی و نبود خشونت و کارآمدی دولت. برای هریک از این شاخص‌ها نمره‌ای از صفر تا ۱۰۰ داده شده است که هرچه این نمره بیشتر باشد دلالت بر وضعیت بهتر کشور در آن شاخص دارد. براساس برآورد بانک جهانی، کارآمدی دولت ایران در دوره ریاست آیت‌ا... رئیسی طی دو سال متوالی افزایش یافته است. در حالی که ایران در سال آخر فعالیت دولت دوازدهم یعنی سال ۲۰۲۰ نمره ۱۴/۲۹ را در شاخص کارآمدی به‌دست آورده بود در سال نخست فعالیت دولت سیزدهم نمره ایران در این شاخص به ۱۶/۶۷ افزایش یافت و در سال دوم یعنی سال ۲۰۲۲ نیز نمره ایران در این شاخص به ۱۸/۴ افزایش پیدا کرد. ثبات سیاسی ایران نیز در دو سال فعالیت دولت سیزدهم به‌طور پیوسته صعودی بوده است. ایران در سال ۲۰۲۲ نمره ۶/۶ را در شاخص ثبات سیاسی به‌دست آورده بود اما در سال ۲۰۲۱ که دولت آیت‌ا... رئیسی روی کار آمد نمره ایران در این شاخص به ۸/۰۲ و در سال ۲۰۲۲ نمره ایران از نظر ثبات سیاسی به ۸/۴۹ افزایش پیدا کرد. آمار بانک جهانی نشان می‌دهد دولت شهید رئیسی همچنین پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری بیشتری نسبت به دولت دوازدهم داشته است. در حالی که نمره ایران در شاخص پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری دولت در سال آخر فعالیت دولت دوازدهم ۸/۲۱ اعلام شده بود در سال ۲۰۲۱ نمره ایران از این نظر به ۹/۱۸ افزایش پیدا می‌کند. در سال دوم فعالیت دولت سیزدهم نیز نمره ایران در این شاخص به ۸/۷ می‌رسد که گرچه نسبت به سال ۲۰۲۱ کاهش داشته اما همچنان از نمره دولت قبل در سال ۲۰۲۰ بیشتر بوده است.

پیشرفت شاخص توسعه انسانی در دولت رئیسی پس از ۴ سال نزول

پیش از این نیز سازمان ملل متحد در گزارش ادواری خود از شاخص توسعه انسانی کشورها از پیشرفت این شاخص در ایران پس از چهار سال نزول خبر داد. براساس آمار جدید سازمان ملل از شاخص توسعه انسانی در ایران، روند این شاخص که در چهار سال دولت دوازدهم به‌طور متوالی نزولی شده بود، در اولین سال دولت رئیسی صعودی شد. سازمان ملل در این گزارش نمره ایران را در شاخص توسعه انسانی افزایش داده و به ۰/۷۸۰ واحد رسانده است. ایران در گزارش پیشین سازمان ملل نمره ۰/۷۷۶ را در شاخص توسعه انسانی برای سال ۲۰۲۱ به‌دست آورده بود اما در گزارش امسال که مربوط به سال ۲۰۲۲ است نمره بالاتر یعنی ۰/۷۸۰ را کسب کرده که نشان دهنده رشد و بهبود وضعیت توسعه انسانی در ایران طی این سال نسبت به سال قبل است.

اذعان بانک جهانی به رشد اقتصادی و کاهش بیکاری در ایران

همچنین بانک جهانی طی هفته‌های گذشته به جدیدترین ارزیابی خود از عملکرد اقتصاد ایران پرداخت که از کارنامه موفق دولت سیزدهم در حوزه اقتصادی حکایت دارد. این نهاد بین‌المللی در گزارشی اعلام کرده که اقتصاد ایران به‌رغم تداوم تحریم‌های اقتصادی و تشدید شرایط نامطمئن ژئوپلیتیک به رشدی پایدار طی چهار سال گذشته رسیده‌است. درحالی که بخش نفت به این رشد کمک کرده، بخش غیرنفتی به‌ویژه خدمات و صنعت، موتور اصلی رشد اقتصادی بوده است. بخش تولید به سمت تأمین نیازهای داخلی سوق داده شده و این امر تاحدودی اثر تحریم‌های مالی، تجاری و محدودیت دسترسی به منابع ارزی را خنثی کرده است. بخش اشتغال نیز اخیرا به سطح قبل از بحران کرونا رسیده است. سیاست‌های مالی جدید به‌ویژه در زمینه تأمین اجتماعی و انتقال یارانه نقدی تاحدودی از اثرات شوک‌های خارجی بر سطح زندگی اقشار آسیب‌پذیر کاسته و به رشد پایدار اقتصاد کمک کرده است. بانک جهانی به جزئیات موفقیت دولت آیت‌ا... رئیسی در اقتصاد ایران اشاره کرده و نوشته است: رشد اقتصادی ایران در نیمه نخست سال ۲۰۲۴ـ۲۰۲۳ عمدتا در نتیجه عملکرد بخش نفت و خدمات به ۵/۱ درصد رسیده است. ارزش افزوده بخش نفت به‌دلیل کمبود عرضه در بازار جهانی و موفقیت دولت سیزدهم در بازاریابی برای صادرات به ۱۷/۱ درصد رسیده است. بخش غیرنفتی نیز رشد قوی ۳/۸ درصدی داشته که باعث شده است اشتغال به سطح قبل از بحران کرونا برسد. ایجاد اشتغال ۲/۹ درصد رشد کرد و نرخ بیکاری به ۷/۶ درصد رسید که رکورد جدیدی است.